

КАРВАЦЬКА С. Б.,

доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри
міжнародного права
та порівняльного правознавства
(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича)

МЕЛЕНКО О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права
(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича)

УДК 340.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.105>

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ І ПЕРЕКОНАНЬ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТИ

У статті досліджено міжнародно-правові та національні стандарти, які гарантують свободу вираження політичних поглядів та переконань. Доведено, що свобода вираження політичних поглядів та переконань є основоположним демократичним правом, яке отримує максимальний міжнародний захист із суворим тлумаченням обмежень. Проаналізовано, що провідні міжнародні інструменти визнають право на формування й висловлення політичних поглядів та переконань як незаперечне. Установлено, що міжнародні стандарти забезпечують найсильніший захист свободи політичного вираження, дозволяючи обмеження виключно на умовах, визнаних легітимними демократичним суспільством.

Встановлено, що у світі спостерігається тривожна тенденція, коли уряди необґрунтовано обмежують свободу слова, переслідуючи журналістів, протестувальників та інших людей, які, як вважається, не згодні з думкою уряду. Тому вкрай важливо, щоб громадянські суспільства в усьому світі були пильними у захисті свободи вираження політичних поглядів та переконань. Це необхідно для покращення життя людей, створення та підтримки сильних, здорових демократичних суспільств. Проаналізовано, що згідно з міжнародним правом, держави зобов'язані повністю дотримуватися зобов'язань у сфері прав людини, навіть якщо національне законодавство забезпечує нижчий рівень захисту або не відповідає міжнародним стандартам. Право на свободу вираження політичних поглядів та переконань користується досить широким захистом у міжнародному праві. У підсумку наголошено, що держави мають зобов'язання захищати свободу слова, захищати право особи на недоторканність приватного життя та захищати працівників ЗМІ від шкоди, пов'язаної з їхньою професійною діяльністю, а також зобов'язання обмежувати свободу вираження політичних поглядів та переконань за певних обставин, якщо вони відповідають положенням про обмеження, викладеним у міжнародно-правових стандартах.

Ключові слова: права людини, міжнародні договори з прав людини, демократичне суспільство, свобода, свобода вираження політичних поглядів та переконань, міжнародний та європейський стандарти, свобода вираження політичних поглядів у ЗМІ.

Karvatska S. B., Melenko O. V. Freedom of expression of political views and beliefs: international and national standards

The article examines international legal and national standards that guarantee freedom of expression of political views and beliefs. It is proven that freedom of expression of political views and beliefs is a fundamental democratic right that receives maximum international protection with strict interpretation of restrictions. It is analysed that leading international instruments recognise the right to form and express political opinions and beliefs as indisputable. It is established that international standards provide the strongest protection for freedom of political expression, allowing restrictions only on grounds recognised as legitimate by a democratic society. It has been established that there is a worrying trend worldwide of governments unjustifiably restricting freedom of speech by persecuting journalists, protesters and other people who are perceived to disagree with the government. It is therefore essential that civil societies around the world remain vigilant in protecting freedom of expression of political opinions and beliefs. This is necessary to improve people's lives and to create and maintain strong, healthy democratic societies. It has been analysed that, under international law, states are obliged to fully comply with their human rights obligations, even if national legislation provides a lower level of protection or does not meet international standards. The right to freedom of political opinion and belief enjoys fairly broad protection under international law. In conclusion, it is emphasised that States have an obligation to protect freedom of expression, protect the right to privacy, and protect media workers from harm related to their professional activities, as well as the obligation to restrict freedom of expression of political opinions and beliefs in certain circumstances, if they comply with the restrictions set out in international legal standards.

Key words: *human rights, international human rights treaties, democratic society, freedom, freedom of expression of political opinions and beliefs, international and European standards, freedom of expression of political opinions in the media.*

Вступ. Важливість свободи вираження політичних поглядів та переконань важко переоцінити – там, де це фундаментальне право заперечується, а вільний потік інформації та ідей обмежується, під загрозою опиняються інші права людини, а також сама демократія.

Забезпечення свободи вираження політичних поглядів неможливо без взаємодії та балансування національних механізмів правового захисту з міжнародними стандартами, які визначають універсальні рамки демократичного суспільства. Уніфіковані підходи до захисту свободи вираження поглядів та переконань, що закріплені у міжнародних актах, слугують фундаментальною основою для формування правової політики держави у напрямі толерантності до альтернативних політичних позицій. Встановлення на національному рівні механізмів функціонування та контролю за дотриманням стандартів свободи вираження поглядів та переконань сприяє не тільки офіційному визнанню державою міжнародних норм, а й їх реальному імплементаційному наповненню.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз міжнародних та національних стандартів свободи вираження політичних поглядів і переконань та відповідної практики судових інституцій.

Концепція свободи слова та вираження поглядів походить із природної школи права, що була розвинута у Великій хартії вольностей (1215 р.), Французькій революції (1789 р.) та Декларації незалежності США (1776 р.). Після заснування ООН у 1945 році концепція була прийнята як проблема світового суспільства, що знайшло своє відображення у Загальній декларації прав людини (1948 р.), у якій свобода слова та вираження поглядів розглядається як основоположне право в рамках основних прав людини. У ст. 19 Загальної декларації прав людини 1948 р. проголошується, що принципи, які стосуються права на інформацію,

безпосередньо пов'язані зі свободою інформації та вираження поглядів для окремих осіб без будь-якого втручання. Право на свободу вираження поглядів та переконань є правом, користування яким ілюструє ступінь користування всіма правами людини, закріпленими в Біллі про права людини ООН, що включає Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (далі – МПГПП) від 16 грудня 1966 року.

Це право має подвійний вимір (індивідуальна та колективна форма свободи вираження поглядів): індивідуальний вимір, що складається з права кожної людини висловлювати власні думки, ідеї та поширювати інформацію, та колективний вимір, що складається з права суспільства отримувати будь-яку інформацію, знати думки, ідеї та інформацію інших людей та бути поінформованим. Це право також включає свободу доступу до держави та свободу від держави: перше стосується участі особи у справах держави; друге – сфери приватного життя особи і вимагає абсолютного захисту від будь-якого неправомірного зовнішнього втручання [8]. Правове зобов'язання, що накладається ст. 2 МПГПП, полягає в тому, що держава повинна поважати, захищати і утримуватися від втручання в ці права як з боку самих державних органів, так і з боку третіх осіб [5].

Право на свободу вираження політичних поглядів та переконань гарантується ст. 19 Загальної декларації прав людини наступним чином: «Кожен має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає право безперешкодно дотримуватися своїх переконань і право шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [1]. Свобода вираження поглядів також гарантується ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП), договору, ратифікованого 173 державами: «Свобода вираження поглядів гарантується наступним чином: (1) Кожен має право на свободу переконань; (2) Кожна людина має право на свободу вираження поглядів; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір [5].

Право на свободу вираження політичних поглядів та переконань захищене відповідними міжнародними договорами з прав людини. У міжнародному праві свобода вираження політичних поглядів та ідей вважається важливою як на індивідуальному рівні, так і тому, що вона сприяє загальному розвитку людини та є наріжним каменем демократичного суспільства. Свобода вираження політичних поглядів та переконань є необхідною передумовою для реалізації інших прав, таких як право голосу, свобода зібрань і свобода об'єднань, а також необхідна для забезпечення свободи преси. Однак, існує чітка та тривожна глобальна тенденція, в тому числі в західних демократіях, коли уряди обмежують дебати в громадянському суспільстві, а також між громадянським суспільством, політичними лідерами та урядами [8].

Свобода вираження політичних поглядів та переконань є джерелом колективної влади, а її система повинна надавати громадянам можливість говорити і бути почутими. Погляд на свободу вираження політичних поглядів та переконань має декілька відмінних рис. По-перше, як джерело колективної влади, свобода відображає нагальність вираження політичних поглядів, яка має вирішальне значення для інформування людей про переконання, уподобання та наміри інших, що, в свою чергу, інформує їх про доступні їм шляхи колективних дій. По-друге, цей звіт балансує між підходами до свободи вираження поглядів, та розглядає свободу вираження політичних поглядів як ресурс для колективних дій. По-третє, ця концепція має вбудований компонент справедливого доступу: вона розглядає справедливість не як цінність, окрему від свободи, яка конкурує з нею, а як вимогу свободи. Тільки якщо громадяни мають справедливий доступ до засобів самовираження та справедливий доступ до спільної уваги суспільства, вони можуть користуватися колективною владою. По-четверте, обмеження на основі змісту забороняють висловлювання, що критикують певну точку зору, наприклад, заборона на висловлювання, що критикують війну, або висловлювання на певну тему, наприклад, заборона будь-яких дискусій про війну. По-п'яте,

сучасна фрагментація публічної сфери та втрата довіри до інституцій, відповідальних за інформування громадськості, таких як засоби масової інформації, викликає занепокоєння. Така фрагментація і недовіра виснажують суспільний запас спільних знань. Це підриває здатність людей до колективних дій. Занепокоєння щодо сучасної інформаційної екосистеми відрізняється від занепокоєння щодо дезінформації і не передбачає, що люди є довірливими і легко піддаються навіюванню. Фрагментація публічної сфери та брак довіри викликають занепокоєння незалежно від того, наскільки епістемічно пильною є громадськість, оскільки це зменшує колективну владу [7].

Свобода вираження поглядів важлива для обміну будь-якою інформацією або для вираження наших ідей та думок як в офлайн-, так і в онлайн-ЗМІ. Існує тісний зв'язок між правом на свободу вираження поглядів та використанням цифрових засобів масової інформації. Люди можуть обмінюватися різними видами інформації через цифрові платформи, оскільки вони мають право на свободу вираження поглядів, яке включає право шукати, отримувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання та незалежно від кордонів через будь-які засоби масової інформації. У ширшому сенсі свобода вираження поглядів – це свобода висловлювати справедливую критику на адресу уряду та державних органів, публікуючи її в соціальних мережах. Це право має деякі обмеження, які включають не шкодити репутації інших, не втручатися в приватне життя інших, не підбурювати до насильства чи дискримінації [6].

У Звіті Ради Європи (червень 2023 р.), у процесі аналізу міжнародних стандартів у сфері свободи вираження політичних поглядів та переконань, зазначається, що «оскільки повноцінне залучення громадян до процесів прийняття рішень можливе лише за умови, що люди поінформовані та мають доступ до можливості висловлювати свої погляди, то інші соціальні цінності, зокрема, належне врядування, публічна підзвітність, розвиток, самореалізація особистості та боротьба з корупцією також залежать від поваги до свободи вираження політичних поглядів та переконань» [9].

Судова практика ЄСПЛ постійно утверджує принцип «більшої толерантності» до політичних висловлювань. Так, у справі «Білен та Чорук проти Туреччини» ЄСПЛ установив, що кримінальне переслідування двох членів політичної партії за розповсюдження передвиборчих листівок без чіткого дозволу порушувало ст. 10 ЄКПЛ. Суд підкреслив, що право мало бути передбачуваним і чітким, а кримінальна стаття, яка дозволила покарання, «не відповідала вимогам достатньої передбачуваності», адже не було можливості зрозуміти, що поширення партійних листівок тягне за собою кримінальну відповідальність. Таким чином втручання у свободу вираження «не було передбачене законом», і Суд констатував порушення ст. 10 [2]. Ця практика підтверджує, що захист політичної агітації як такої надзвичайно високий: держава має дуже переконливо обґрунтовувати будь-які обмеження (конкретизація норм, пов'язана з національною безпекою чи іншими цілями, має бути чіткою). Окрім того, ЄСПЛ неодноразово вказував на те, що представники влади і публічні особи мають більш високу «спроможність витримувати критику» і підлягають менше заборонам під час обговорення їхніх дій чи поглядів. Ця доктрина «*public figures must show greater tolerance*» закріплена у численних рішеннях Суду. Відтак суди конвенційної системи узагальнили, що свобода політичного дискурсу перебуває «в самому центрі» захищеної діяльності, і лише виняткові причини (як-от ненависть чи підбурювання до насильства) дають право на втручання. Таким чином, європейська практика відповідає міжнародним стандартам: політичні погляди відіграють центральну роль у праві на вільне висловлення, а будь-які обмеження підлягають суворому контролю (необхідність, пропорційність, законність) [10].

Національний вимір свободи політичного самовираження є динамічним і складним. З одного боку, законодавча база відповідає демократичним стандартам, з іншого – політичні виклики вимагають балансу між безпекою і свободою.

Свобода вираження політичних поглядів як фундаментальне право людини вільно висловлювати свої політичні переконання, брати участь у політичному житті суспільства, підтримувати або не підтримувати політичні партії, рухи чи політиків має своє конституційне

підґрунтя. Так, стаття 34 Конституції України надає кожному право вільно виражати свої думки: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [3].

Однак формальна наявність прав не завжди дійсно гарантує їхню реалізацію. У сучасному українському контексті свобода політичного вираження функціонує в умовах війни, внутрішньої політичної поляризації та інформаційної вразливості. На сьогодні ситуація у сфері свободи вираження в Україні є неоднозначною. З одного боку, існує активне громадянське суспільство, значна частина якого використовує цифрові платформи для публічної участі та контролю за політичними процесами. З іншого – фіксуються випадки тиску на журналістів, блокування інформаційних ресурсів без належного судового контролю. Це створює ризики зловживання обмеженнями та потребує удосконалення механізмів захисту прав. Особливої актуальності набуває питання меж цієї свободи, зокрема, законодавством визначено можливість обмеження в інтересах національної безпеки, громадського порядку, захисту прав інших осіб.

Таким чином, національний вимір свободи політичного вираження в Україні відзначається амбівалентністю: він поєднує прогресивні правові основи з реальними викликами правозастосування. Для подальшого розвитку демократичного суспільства необхідна системна робота над балансом між свободою слова і безпековими потребами держави, особливо в умовах воєнного часу.

І так, саме для забезпечення дієвості положень права на свободу думки та слова, в тому числі й свободи політичного самовираження, необхідний певний механізм, який ґрунтується та підкріплюється конституційними гарантіями, які взаємопов'язані між собою та взаємодіють один з одним. За допомогою конституційних гарантій забезпечується захист та здійснення основних конституційних прав і свобод реалізація всіх політичних прав та свобод.

Висновки. Свобода вираження політичних поглядів та переконань є основоположним правом людини, яке повинне дотримуватися в демократичних суспільствах. Сучасні виклики, зокрема політична поляризація та загрози національній безпеці, вимагають удосконалення механізмів захисту свободи вираження політичних поглядів та переконань без порушення прав громадян. Однак у світі спостерігається тривожна тенденція, коли уряди необґрунтовано обмежують свободу слова, переслідуючи журналістів, протестувальників та інших людей, які, як вважається, не згодні з думкою уряду. Навіть у західних демократіях закони обмежують протестну діяльність і загрожують свободі преси та свободі слова через обов'язкове збереження метаданих. Вкрай важливо, щоб громадянські суспільства в усьому світі були пильними у захисті свободи вираження політичних поглядів та переконань.

Необхідність балансування між національними правовими механізмами та міжнародними стандартами є визначальним для забезпечення свободи вираження політичних поглядів на всіх рівнях. Обмеження свободи вираження політичних поглядів повинні бути обґрунтовані конкретними та чіткими національними законодавчими нормами, що відповідають міжнародним стандартам прав людини.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Неофіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
4. Меленко О.В., Білоскурська О.В. До питання реалізації конституційного права людини на права та свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Академічні візії. № 20. 2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/405/370>

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043/print
6. Gaikwad Sadhana. The Study of Right to Freedom of Expression, Digital Media Laws and Demand for Innovation. *Law and World*. 2025. 11(33), P. 114-124. <https://doi.org/10.36475/11.1.9>
7. Kurtulmus Faik. Learning From the Enemies of Freedom: Freedom of Expression and Collective Power. *British Journal of Political Science*. 2025. 55. DOI: <https://doi.org/10.1017/S000712342400067X>
8. Neupane Madhusudan and Marasini, Shashi Nath. Provisions of Freedom of Expression in International Law. *SSRN*. July 14, 2022. URL: <https://ssrn.com/abstract=4163065> <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4163065>
9. Noorlander Peter. Freedom of expression in 2023. Report on trends in freedom of expression in Council of Europe member states prepared for the Democratic Institutions and Freedoms Department. <https://rm.coe.int/prems-179824-gbr-2018-freedom-of-expression-in-2023-txt-web-a4-4-/1680b2bfee>
10. ECHR. Bilen та Çoruk v. Turkey. (Application no. 14895/05). 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5320241-6627182>
11. ECHR. Pablo Rivadulla Duró v. Spain (Application no. 57080/20). 2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/spa#%7B%22itemid%22:%5B%22001-229004%22%5D%7D>
12. ECHR. Julien Sanchez v. France (Application no. 45581/15). 2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-224928%22%5D%7D>

